

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
КАТЕДРА ПО КЛАСИЧЕСКА ФИЛОЛОГИЯ

**ЕЛЕВЗИНСКИТЕ МИСТЕРИИ
ХРОНОЛОГИЯ НА ПРАЗНИКА**

КУРСОВА РАБОТА

Марта Ивайлова
специалност Класическа филология, II курс

СОФИЯ 2003

ЕЛЕВЗИНСКИТЕ МИСТЕРИИ

ХРОНОЛОГИЯ НА ПРАЗНИКА

Мистериалните празници по своята същност са стари празници, свързани със земеделските обичаи, с природния годишен цикъл, изобщо с природата. Чрез земеделската мистерия символично се осигурява плодородие. Наследени от една предполисна култура, мистериалните празници остават в известен смисъл извън полиса. Те са във висока степен празнични, откъсващи напълно човека от всекидневния живот, за разлика от немистериалните празници, които все пак запазват нещо от ежедневието. Те имат тайна митология (ἀπόρρητον или ἄρρητον). Смята се, че става дума за езотерични митове, достъпни за ограничен кръг лица – този на посветените. Тайните на мистериите са запазени, тъй като имало страшни наказания за тези, които са си позволявали да разкрият дори и малка част от съдържанието им. Божествата, с които са свързани, в повечето случаи са божества на промяната, на прехода, често са стари земеделски божества, с много черти извън гръцката култура. Такива божества са Деметра и Дионис, Хермес и Хефест. Мистериалните ритуали обикновено представляват тълкуване на мита за страдание или непризнаване на божество.

За мистериалните празници е характерно преминаването през степени на посвещаване до достигане на пълното приобщаване към култа, към най-висшата степен на посветеност, до това посветените да могат да присъстват на “най-тайното”. Обикновено се редуват дни на веселие, на скръб, на разпуснатост. Имало е и театрални представления, на които са разигравани страстите на бога (τὰ πάθη τοῦ θεοῦ).

Сложната система, която представляват тези празници като съвкупност, прави много трудно тяхното проучване. Изследователите на старогръцката култура са опитвали да ги класифицират според два различни подхода. В трудовете на по-старите учени се прави опит да се подредят празниците според култа, на който са посветени. Такъв подход съответства на изследванията, които имат за цел да анализират празниците като част от историята на религията. В по-ново време публикациите върху старогръцката празнична култура проследяват празничния календар в неговата хронология и го интерпретират като важна част от

всекидневния живот на елините. В настоящата работа също е потърсена културологичната гледна точка, която позволява да бъде намерено мястото на един от тези празници – Елевзинските мистерии, в празничната система на старогръцкия полис.

Елевзинските мистерии, свързани с култа към Деметра, били включени в официалния празничен календар на Атина. С течение на времето те придобили общогръцки характер, а по-късно излезли и извън границите на елинския свят. В Елевзинските мистерии посвещаването било лично, т. е. посвещавал се всеки отделен човек. По този начин се проявявал надобщественият характер на празника, който позволявал да се излезе напълно от всекидневното, от реалността на всекидневието и да се влезе в общността на посветените.

Мистерииите наблягали на почтеността на посветените, като в замяна на посвещаването се обещавали някои религиозни облаги на тези, които са взели участие. Те обаче не трябвало впоследствие да споменават съдържанието на ритуалите на посвещаването дори сред останалите участници в обряда. Било възможно да бъдеш даден под съд за такъв вид оскверняване, както се твърди, че е бил даден под съд Есхил (Arist. NE. 3, 1111a, 10).

Сред малкото извори, които дават сведения за Елевзинските мистерии, най-важно място заема т. нар. Омиров химн към Деметра, създаден по времето, когато Елевзина все още не била обединена с Атина. Мнозина изследователи (У. фон Виламовиц, П. Фокар, О. Керн и др.) приемат, че тази творба, в която се разказва за отвличането на Персефона, е възникнала в Елевзина от анонимен автор в тясна връзка с мистерииите. Свидетелство за силната връзка на елевзинците с техните старинни обичаи, отразено в Химна, е предричането за въздействието на уредената от Деметра ῥογία. Защото блаженството, което елевзинският поет предрича на участниците в мистерииите след смъртта им, предричат също и Пиндар, и Софокъл. Не се споменават адът и адските наказания, но се съобщава, че в подземния свят непосветените ще имат жребий, различен от онзи на посветените:

ὄλβιος ὃς τὰδ' ὄπωπεν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων·

ὃς δ' ἀτελής ἱερῶν, ὃς τ' ἄμμορος, οὗ ποθ' ὁμοίων

αἴσαν ἔχει φθίμενός περ ὑπὸ ζόφῳ εὐρώεντι.¹

Други важни извори са надписи, които, макар и не добре запазени, дават ценни сведения за празника. У антични автори и в схолии от по-късно време има отделни споменавания на мистериите, повечето от които съдържат косвени данни, допълващи сведенията от останалите извори. Такива споменавания има у Плутарх (животоописанието на Фокион, Камил, Алкивиад и др.), в схолии към Аристофан, у Павзаний, Аристотел, Хезихий, Атений и др. Археологическите разкопки в самата Елевзина са позволили да се възстановят местата на сакралните сгради там, по-голямата част от които са от Римската епоха.

От изворите знаем, че още през Класическата епоха са съществували Малки и Големи мистерии. Големите мистерии през месец боедромион (септември-октомври) не са били първия етап на посвещаване. То започвало с Малките мистерии – τὰ Μυστήρια Μικρά (ἐν Ἄγραι), които се чествали в началото на пролетта, седем месеца по-рано, през месец антестерион (февруари-март). Този първи етап бил условие за участие в Големите мистерии, които ставали през есента. Имало и последователни етапи до пълното посвещаване в мистериите. Тези, които са взели участие в обредите през някой боедромион, могли да се върнат следващата година или по-късно и тогава да стигнат до последния етап на посвещаване. Така мистериите са развили една крайно сложна система от ритуали.

В началото култът вероятно бил местен за Елевзина и съвсем прост. Деметра била богинята на житните посеви и зърнената реколта. Легендата разказва как тя се скитала по земята, когато дъщеря ѝ Персефона била отвлечена от бога на подземния свят Хадес, и я търсела. Преоблечена като старица, дошла в Елевзина. Била приета от царя и неговото семейство и останала в двореца да се грижи за малкия царски син. Когато по-късно нейната божественост била разкрита, тя надзиравала строежа на храм в нейна чест и основала мистериите като изкупителна церемония.

В VII в. пр. Хр. Елевзина все още била независима от Атина общност, със свое малко пристанище в залива на Саламин и плодородна равнина, с която се свързва митът, разказващ, че жито било посято за пръв път там. В края на VII в. пр.

¹ Н. Ном. *h. Cer.*, 480-482.

Хр. Елевзина паднала под властта на Атина и била присъединена към Атика. Култовете от Елевзина и Атина се слели и Атина приела празника и формата му на празнуване от Класическата епоха. Истинските наименования на жреците не били оповестявани. За организацията се грижел архонтът-василевс (ἄρχων βασιλεύς), който отговарял за старите религиозни култове в Атина. Главният жрец в мистериите се наричал хиерофант (ἱεροφάντης) и се излъчвал от рода на Евмолпидите (Εὐμολπίδαι), които твърдели, че са наследници на елевзинските царе. След хиерофанта, втори по ранг, бил дадухът (δαδοῦχος), главният факлоносец. От V в. пр. Хр. нататък дадухът се излъчвал от рода на Кериките (Κήρυκες), при които се редували родовите имена Калий и Хипоник. Името на хиерофанта било табу и не бивало да се споменава или пише, докато той е жив. Жреците били задължени да спазват религиозните обреди и табута, които включвали въздържание от полов живот по време на празника, а за хиерофанта това било принципно положение. Облеклото на елевзинските жреци било твърде сложно, за разлика от това на останалите жреци. Дори и във всекидневния живот те запазвали някои отличителни белези на жреческия си сан. Например дадухът носел брада и дълга коса, която прибирал със специална панделка. Тя имала за цел да го отличава навън и да му придава известна достолепност.

В началния етап от развитието на Елевзинските мистерии е ставало въпрос за местен култ към Деметра ἐν Ἴαγραι при река Илисос в Атика: ἀπὸ χώρας πρὸς τῷ Ἰλισσῷ, ἧ κλησίς Ἴαγραι, οὗ τὰ μικρὰ τῆς Δήμητρος ἦγετο, φησί, μυστήρια, ἃ ἐλέγετο τὰ ἐν Ἴαγρας (Eust. 1. p.568, l. 17). Това място имало свои собствени мистерии, включващи култа към Персефона, които били провеждани през пролетта през месец антестерион. Когато Елевзина била присъединена към Атика, двата култа се слели в един – мистериите ἐν Ἴαγραι станали Малките мистерии, които се превърнали в условие за участие в Големите мистерии на Елевзина. Невъзможно е обаче да се установи колко стриктно се е спазвало това правило, но, ако всички задължително са минавали през Малките мистерии, за да стигнат до Големите, това означава, че броят на посвещаваните през месец антестерион и после през месец боедромион трябва да е бил еднакъв. Поради малкия брой на свидетелствата за мистериите ἐν Ἴαγραι в античната литература е трудно да се каже дали те

действително се провеждали ежегодно. Има свидетелства от Елинистическо време за мистериите ἐν Ἴαυροι, според които те били празнувани два пъти в годината. Това вероятно било улеснение за чужденците и за тези, които са изпуснали празника през месец антестерион. Сред посвещаваните в мистериите се различавали мисти (μύσται) и епопти (ἐπόπται). Мистите били посвещавани през месец антестерион при реката Илисос (Ἰλισσός) и така можели да участват в πομπή към Елевзина на 19-ти боедромион на Големите мистерии, когато била последната степен на посвещаване. Тогава те можели да станат епопти – тези, които са видели “най-тайното”.

След обединението на Атина и Елевзина един свещен участък (τέμενος) над Агората и непосредствено под Акропола бил предназначен за богинята от Елевзина. Той носел нейното име и там била построена сграда, която да играе ролята на нейно святилище (τὸ Ἐλευσίνιον), защото ежегодно по време на мистериите “свещените предмети” (τὰ ἱερά) били пренасяни от Елевзина в Атина, за да престоят известно време там и после да бъдат върнати обратно с великолепна процесия на тяхното обичайно място. Възможно е това пренасяне на “свещените предмети” от Елевзина в Атина да е било опит на атиняните да пренесат култа и изобщо празника в Атина, но Елевзина била много важно място и не загубила своето значение в празника. Връзката на богинята с Елевзина била твърде силна, за да бъде прекъсната по този начин. Така атиняните трябвало да се задоволят единствено с донасянето на “свещените предмети” в Атина като признание за важността ѝ на господстващ град.

Съдържанието на мистериите ἐν Ἴαυροι не е описано никъде. Въпреки че те не са били в същата степен почитани като мистериите в Елевзина, ритуалите били също толкова стриктно пазени в тайна. Предположението, че посвещаването ἐν Ἴαυροι не е толкова старо, колкото това в Елевзина, е погрешно. Всеки от тях бил местен култ към богинята на плодородието и впоследствие се обединяват в единен култ. При Малките мистерии като подготовка за участие в Големите се наблягало на очистването, за което била използвана реката Илисос. Ролята на свещенослужител играел дадухът. Споменава се, че Малките мистерии са

включвали драматически представления, представящи мита за Двете Богини, но и това не е сигурно.

Първият ден от Големите мистерии се падал на 15-то число от месец боедромион. Пълнолунието през този лунен месец било благоприятно за започването на празника. Като предварителна подготовка два дена по-рано, на 13-то число, младежите на възраст между осемнадесет и двадесет години, т. нар. ефеби (οἱ ἑφηβοί), отивали в Елевзина, откъдето на 14-то число ескортирали “свещените предмети” (τὰ ἱερά), носени от жриците на Деметра, до Елевзиниона в Атина. Τὰ ἱερά е трябвало да бъдат скрити от очите на непосветените и затова били пренасяни в специални кошници, т. нар. κίσται, вързани с пурпурни панделки. Най-важните ”свещени предмети” били носени от главната жрица. Те трябва да са били съвсем малки, така че кошниците, в които били поставяни, да могат да бъдат носени от жриците. Г. Е. Милонас предполага, че това били принадлежности от микенска царска гробница, оцелели през Тъмните векове в Елевзина². Жриците заедно с кошниците със “свещените предмети” били превозвани на каруца. На половината път до Атина трябвало да пресекат двата потока, познати като οἱ Ῥεῖτοί, които принадлежали на Деметра и Кора (Paus. 1.38.1: λέγονται δὲ οἱ Ῥεῖτοὶ Κόρης ἱεροὶ καὶ Δήμητρος εἶναι). В 421 г. пр. Хр. атиняните построили мост над тях, като използвали камъните, останали от разрушените от персите елевзински храмове. Поради нездравината на моста жриците трябвало да слязат от каруцата, докато тя преминала през брода, след което пак се качвали и продължавали към Атина. След пристигането при Елевзиниона второстепенен служител, известен като “чистач” (φαῖδροντής) на Двете Богини, отивал на Акропола и съобщавал на жрицата на богиня Атина, че “свещените предмети” и съпровождащите ги лица вече са пристигнали.

Превозването на “τὰ ἱερά” до Атина било важно събитие, но в него все още не участвали онези, които се готвели да бъдат посветени. Посвещаването започвало на 15-то число – ἀγυρμός или “събиране”. Този ден се наричал така, защото тогава онези, които искали да бъдат посветени, трябвало да се съберат на Агората при шарената стоа (στοὰ ποικίλη), където в присъствието на хиерофанта, дадуха и

² M y l o n a s, G. E Eleusis and the Eleusinian Mysteries. Princeton, 1961 p. 84, 274.

архонта-василевс официално се обявявали свещенодействията: ἀγυρμός· καὶ τῶν μυστηρίων ἡμέρα πρώτη (Hsch. A 864.1). По-вероятно е обаче да са се събирали при царската стоа (στοὰ βασιλείος), тъй като тя била седалището на архонта-василевс (ὁ ἄρχων βασιλεύς), чиито функции са предимно сакрални. В по-късни времена от рода на Кериките се излъчвал един ἱεροκῆρυξ (буквално “свещеновестител”), който призовавал бъдещите посветени да се съберат на Агората и обявявал започването на празника. След това се провеждала т. нар. δοκιμασία или проверяване, изпитване – дали кандидатите не са варвари, дали не са опетнени с кръв, дали не са се занимавали с магии, дали върху тях не тегне божие проклятие.

За да бъдеш посветен в мистериите, нямали значение нито възрастта, нито полът, нито пък това дали си свободен гражданин, роб или чужденец. Единствено варварите не били допускани да участват в мистериите, но в по-късно време и македонци, и римляни взимали участие. Самият император Адриан бил поканен да участва в мистериите, както и много други видни римляни. Същевременно се обръщало се внимание по-скоро на езика, отколкото на гражданството. Мотивите били не толкова да се изключат чужденците (не-гърците, варварите), колкото това дали посвещаваните биха могли да разбират какво се говори и, ако е необходимо, да отговарят.

Кандидатите за посвещаване в мистериите идвали от целия гръцки свят. В V в. пр. Хр. вестителите вече били пращани предварително във всички градове, които признавали празника, и ги призовавали да сключат примирие за 55 дни, за да осигурят безопасност на поклонниците, идващи и отиващи си от Елевзина. Таксата за участие в мистериите била много висока. Известно е, че в края на IV в. пр. Хр. посвещаваните трябвало да платят 15 драхми на различните длъжностни лица, като тази сума била равна приблизително на заплатата за десет дни. Често се налагало новопосветените да си наемат μυσταγωγοί (“водачи на посветените”), тъй като ритуалите били много сложни, а всяка грешка би била сериозно нарушение, за което била налагна голяма глоба.

След δοκιμασία следвало очистване (κάθαρσις) на желещите да бъдат посветени. Самият акт на очистването трябвало да бъде осъществен преди внушителното изпитание на посвещаването. На очистването бил посветен вторият

ден на мистериите, 16-ти боедромион, известен като ἄλαδε μύσται или “посвещавани, към морето!” (Polyaen. 3.11.2: Χαβρίας περὶ Νάξον ναυμαχῶν, ἐνίκησε Βοηδρομιῶνος ἕκτη ἐπὶ δέκα ταύτην τὴν ἡμέραν ἐπιτήδειον τῆ ναυμαχία κρίνας, ὅτι ἦν μία τῶν μυστηρίων. οὕτω γέ τοι καὶ Θεμιστοκλῆς τοῖς Πέρσαις ἐναυμάχησε περὶ Σαλαμίνα. ἀλλὰ οἱ μὲν περὶ Θεμιστοκλέα σύμμαχον ἔσχον τὸν Ἰακχον, [οἱ δὲ περὶ Χαβρίαν] τὸ Ἄλαδε μύσται.). Думите ἄλαδε μύσται били команда и може би лозунг, скандиран от участниците. Очистването се извършвало по два начина – чрез ритуално изкъпване в морето и очищение чрез напръскване със свинска кръв. Морската сол била традиционно средство за очистване. За изкупление често били използвани и жертвени свине. Известно е, че, вероятно като символ на плодородие, на Деметра се принасяли в жертва свине. Всяко животно било специално определено за този случай.

Посвещаваните тръгвали с коли и каруци, за да изминат близо тринадесетте километра до пристанището Пирея или до брега на Фалерон. Когато достигнали брега, трябвало да влязат във водата, носейки прасенце. Властите осигурявали животното от платените такси на посвещаваните, като те трябвало да пренесат жертвата до морето и да я очистят също както и себе си – чрез потапяне в солената вода. След връщането си в Атина всеки от посвещаваните принасял в жертва своето прасе и бивал опръскан с кръвта му. Не се знае дали жертвоприношението се правело чрез цялостно изгаряне на жертвеното животно (ὀλοκαύτωμα). Ако не, вероятно е да са прекарвали вечерта на ἄλαδε μύσται в угощение с месото на жертвените прасенца. Цялата процедура, дори ако е осъществявана със сериозна цел, звучи сякаш е трябвало да има по-несериозна и комична страна. Милонас предполага, че пътуването с каруците към морския бряг било по-скоро като празнична разходка в днешна Атина, отколкото тържествен религиозен ритуал. Също така никой не би могъл да опише влизането на човек в морето, държащ в ръцете си борещо се прасенце, като човек, който има чувство за лично достойнство. Всъщност този ритуал криел и някои рискове. Така в 339 г. пр. Хр. един от посвещаваните прибързано прерязал гърлото на своето прасенце, докато бил във водата в едно от заливчетата на Пирея. Кръвта привлякла една хищна риба, която се нахвърлила върху посвещаваните и последиците били фатални. Тогава това било

сметнато за предзнаменование за загубата на Атина от македонците в 338 г. пр. Хр.³

За третия ден на празника, 17-ти боедромион, се знае значително по-малко. Той вероятно е бил наричан ἱερεῖα δεῦρο (буквално: ”жертвените животни тук”) и, ако наистина е така, това означава, че това бил денят на главното тържествено жертвоприношение на Двете Богини в Атина. За част от тайната, свързана с празника, се смятали и имената на Деметра и Персефона, и, за да не се изричат, ги замествали с това общо име. Възможно е частните лица, които могли да си позволят да проявят по този начин своята набожност, да са правели свои собствени жертвоприношения. Въпреки че този ден се смятал за празничен, не може със сигурност да се каже какво точно е ставало на него. Някои учени го свързват с отбелязването на празника в чест на Асклепий, известен като τὰ Ἐπιδαύρια.

Според Л. Дойбнер⁴ именно този ден е бил денят на ἱερεῖα δεῦρο от Елевзинските мистерии. Неговите аргументи се опират на едно сведение у Филострат: τὰ δὲ Ἐπιδαύρια μετὰ πρόρρησίν τε καὶ ἱερεῖα δεῦρο μυεῖν Ἀθηναίοις πάτριον ἐπὶ θυσίᾳ δευτέρᾳ, (Phlostr. *Vita Apoll.* 4.18). Дойбнер разчита ἐπὶ θυσίᾳ δευτέρᾳ като ἐστὶ θυσίᾳ δευτέρᾳ. Затова той предполага, че τὰ Ἐπιδαύρια е ставала след т. нар. πρόρρησις (който се идентифицира с ἀγυρμός на 15-то число от месец боедромион) и след ден на жертвоприношение, следователно ἐπὶ θυσίᾳ δευτέρᾳ. Тайният жертвен календар от I или II в. сл. Хр. означава 17-ти боедромион като деня на жертвоприношението в чест на Деметра и Кора. Затова Дойбнер приема, че 17-ти е първият ден на жертвоприношение, а 18-ти – вторият ден за жертви. Така естествено той датира ἱερεῖα δεῦρο на 17-то число, а τὰ Ἐπιδαύρια на 18-то число. Това датирание дава възможност да се заключи, че през всеки един ден е ставало по едно събитие⁵.

Изследователят Й. Д. Микалсон оспорва изводите на Дойбнер, защото не би трябвало да се приема, че ἐπὶ θυσίᾳ δευτέρᾳ означава непременно два жертвени дни. От друга страна, не може да бъде сигурно, че календарът от I или II в. сл. Хр. отразява официалното жертвоприношение. Посоченото свидетелство би могло да

³ Става дума за битката при Херонея в Sch. Aeschin. 3. 111.

⁴ D e u b n e r, L. Attische Feste. Berlin, 1932, p. 72 (reprint Hildesheim, 1966).

⁵ M y l o n a s, G. E. Op. cit., 250-251.

даде възможност τὰ Ἐπιδαύρια да бъде датирана на 17-число, ако ἱερεῖα δεῦρο бъде отнесена към 16-то число заедно с ἄλλαδε μύσται. Τὰ Ἐπιδαύρια всъщност е датирана на 17-ти боедромион от П. Фокар⁶ и неговото датиране е прието от П. Грейндор⁷ и подкрепено от С. Дау⁸.

В този научен спор, който едва ли би могъл да бъде еднозначно решен, могат да се привлекат и други аргументи в полза на едната или другата позиция. Ако τὰ Ἐπιδαύρια се датира на 17-ти, то 18-ти би бил редовен ден за заседание на Народното събрание и ден за подготовка на шествието на 19-число:

[Ἐπὶ Πολεύ]κτου ἄρχοντος ἐπὶ τῆς Πανδι[ονί]δος τρίτης πρυτανείας ἦι
[Χαιρεφῶν Ἀρχ]εσράτου Κεφαλήθεν ἐγρ[αμμά]τευεν, Βοηδρομιῶνος
ὀγδόε-

[ἰ ἐπὶ δέκα, ὀγδόει καὶ] δεκάτη τῆς πρ[υτανεί]ας·ἐκκλησία κυρία

(*Hesp* 1938, p. 121-123, no. 24, редове 2-4⁹).

Ако обаче датираме τὰ Ἐπιδαύρια на 18-то число, тогава трябва да допуснем, че този ден е бил непразничен, преди тя да бъде въведена в Атина в 420 г. пр. Хр. с внасянето на култа към Асклепий. Затова изглежда по традиция на 18-то число от месец боедромион са ставали заседанията на Народното събрание, а след въвеждането ѝ те са продължили да се свикват, макар τὰ Ἐπιδαύρια да го е превръщала в празничен ден.

От друга страна, предвиждало се е на този ден посвещаваните да се върнат в подходящата тържествена атмосфера, в която е трябвало да започнат своето посвещаване. От тях се очаквало да прекарат деня на закрито, нещо необичайно за елините, тъй като те били ὑπαίθριοι, т.е. прекарвали живота си под открито небе, навън. Свидетелството у Аристотел, че посвещаваните оставали у дома по време на процесията на τὰ Ἐπιδαύρια (Arist. *Ath.* 56.4: πομπῶν δ' ἐπιμελεῖται τῆς τε τῶ Ἀσκληπιῶ γιγνομένης, ὅταν οἰκουρῶσι μύσται) подкрепя хипотезата, че тя е ставала на този ден.

⁶ F o u c a r t, P. *Les Mystères d'Éleusis*, Paris, 1914, 317-323.

⁷ G r a i n d o r, P. *Athènes sous Hadrien*, Cairo, 1934, p. 153.

⁸ D o w, S. *Harvard Studies in Classical Philology* 48, 1937, p. 113.

⁹ *Hesperia*, Journal of the American School of Classical Studies in Athens, цитирано по J. D. Mikalson, *The Sacred and Civil Calendr of the Athenian Year*, Princeton, 1974.

Накратко, денят на ἱερεῖα δεῦρο и денят на τὰ Ἐλιδαύρια не могат да бъдат установени въз основа на доказателствата, с които разполагаме днес. Τὰ Ἐλιδαύρια може да се датира или на 17-то, или на 18-то число. Струва ми се вероятна датата 18-ти, тъй като иначе би се получил един “празен ден”, т. е. без празнично събитие точно по средата на мистериите. Този “празен” ден, през който посвещаваните не излизали навън, следва да е бил запълнен от празника в чест на Асклепий, въведен през 420/19 г. пр. Хр.

Култът към бога на лекарското изкуство Асклепий бил внесен в Атина от Епидавър, където било главното светилище на бога. Изглежда дотогава за лекарското изкуство в Атина са имали грижата главно местните олтари на хероси, т. нар. есхари (ἑσχάρα). Аполон бил познат като бог, пращащ чума и внезапна смърт, и следователно е можел да ги отклонява, но той не е бил достатъчно добър помощник при случайна болест. Въвеждането на култа към Асклепий в Атина запълнило нуждата от такова божество. През годината 420/19 г. пр. Хр. поради Никиевия мир по времето на Пелопонеската война Епидавър бил в приятелски отношения с Атина. Когато се внасял нов култ, той трябвало да бъде настанен временно някъде до построяването на собствено светилище. След пренасянето си култът към Асклепий бил настанен при светилището на Елевзинската Деметра в Атина. От това може да се съди, че е бил въведен с одобрението и активното съдействие на жреците от Елевзинските мистерии. Очевидно Елевзинската Деметра е приела култа на Асклепий и той бил приобщен към нейния.

Историята на пренасянето на новия култ било отразено в мита, който разказва, че в земния си живот Асклепий дошъл в Атина, за да бъде посветен в мистериите. Той закъснял за предварителните церемонии, така че всички те трябвало да бъдат повторени набързо заради него на четвъртия ден. Неговата привилегия, разказана в този мит, дала повод за оправдание и на други, които закъснявали за церемониите. Явно въвеждането на култа към Асклепий в 420 г. пр. Хр. е станало на 18-ти боедромион и този ден започнал да се отбелязва всяка година като празник в негова чест. Шествие, уредено от архонта, разигравало отново сцената на пристигането. Там присъствало обичайното носене на дарове от жени и даване на угощение за бога, като се поставяло ложе, на което той да

полегне. Така празникът τὰ Ἐλευθερία трайно се установил и продължил да се празнува по средата на по-стария празник на Елевзинските мистерии.

На петия ден, 19-ти боедромион, мистерииите достигали своята кулминация. Τὰ ἱερά, съхранявани в Елевзиниона, под северния склон на Акропола, били ескортирани обратно до Елевзина с тържествено шествие. В тази процесия те били придружавани и от друг свещен предмет – изображението на Дионис Якх. Той бил изобразен като младеж с фенер в ръка. По произход Дионис Якх изглежда е бил просто олицетворение на ликуващия възглас Ἴακχ', ὦ, Ἴακχε, който надавали участниците в процесията, така както Хименей се явявал олицетворение на сватбената песен. Постепенно тази представа се развила в млад мъж, прислужващ на Двете Богини, и все повече и повече се уподобявал на Дионис. Този процес вероятно бил подпомаган от близостта на звученето на Якх (Ἴακχος) и Бахх (Βάκχος).

Шествието се отправяло към Елевзина. То вероятно е символизириало пътя на Дионис Якх към Елевзина или пътя на Деметра, търсеща Персефона. Смята се, че е тръгвало от Дипилонската врата, тъй като светилището на Дионис Якх било някъде близо до нея. Всички длъжностни лица от елевзинския култ имали свое място в шествието, придружавано от ефебите. Якх бил ескортиран и от специален свой жрец, наречен Ἴακχαγωγός или “водач на Якх”. Тези, които щели да бъдат посветени, и техните μυσταγωγοί оформяли ядрото на шествието. Начело возели статуите на Зевс, Деметра и Дионис Якх. Жреците носели торби с играчки, топки, кукли и огледала. Следвали ги четири бели коня, впрегнати в каруца с кош, пълен с житни класове, които трябвало да бъдат хиляда на брой. После вървели жрици, на чиито глави били поставени делви, пълни с първото пожънато жито, изпратено от всеки полис (ἀπαρχαί). Следвал хор, а след него носели статуите на Дионис, Деметра и Персефона. После идвали жертвените животни и накрая посвещаваните. Участниците носели лаврови венци и предмети, свързани с обряда, известни като βάκχοι – миртови клонки, вързани с вълнени конци, често показвани в представленията по време на мистерииите. Освен жреците, групата на посвещаваните и техните μυσταγωγοί в шествието се включвали и множество отдавна посветени атиняни. Разстоянието от Атина до Елевзина било близо 23

километра и повечето от поклонниците изминавали разстоянието пеша с помощта на магарета или мулета, които да носят багажа им или ги яздели от време-навреме. Шествието несъмнено било придружавано от флейтисти и арфисти, хорове и смесени групи, които се присъединявали към хорове на химните или възгласите “Ἰακχ’, ὦ, Ἰακχε”. Свещеният път бил традиционен и минавал покрай редица религиозни места, на които предполагаме, че са спирали за почивка и за извършване на ритуални действия. Така например, скоро след напускането на Атина през Дипилонската врата шествието минавало покрай гимназиона на Академ. След това, изкачвайки планината Айгалеос (Αἰγάλεωσ), то достигало до светилището на Аполон Питийски и след това слизало към брега на Елевзинския залив, където е светилището на Афродита. После то преминавало по моста над потоците οἱ Ῥεῖτοί. Достигнало това място, шествието навлизло в територията на Елевзина и стигало до местност, свързана с легендарния цар на страната Крокопс. Тези, които претендирали, че водят своя произход от него, имали любопитна привилегия – връзвали дясната ръка и левия крак на всеки от посвещаваните в шествието с жълти вълнени конци. Истинското значение на този обичай е скрито в мита, тъй като името на прародителя Крокос просто произлиза от жълтия вълнен конец κρόκῆ. Това подсказва, че тези превръзки имали някакво магическо предназначение – вероятно да предпазват участниците в мистериите. По-нататък в Елевзинската равнина посвещаваните преминавали и по друг мост, този път над местната река Κηφισός. Това била сцена на обичая γεφυρισμός, който бил религиозен по произход, но очевидно влязъл в сферата на човешкото забавление. Мъже с покрити глави, целящи да скрият своята самоличност (γεφυρισμοί), чакали на моста и подхвърляли цинични обиди на видни лица от шествието. Това е т. нар. αἰσχρολογία, нещо, характерно за мистериалните празници, също както разпуснатостта, напиванията, танците, изобщо всякакво излизане извън нормите.

Най-после, след като мръкне, шествието стигало в Елевзина. Последният етап бил изпълнен със светлина от факли. По-възрастните поклонници разполагали бивак или се настанявали, където можели, и почивали. Някои от по-ентузиазираниите младежи използвали случая да празнуват цяла нощ. Милонас предполага, че точно в този момент от празника е било правено специално

жертвоприношение на Деметра. В него били използвани κέρνοι, кръгли глинени съдове, към които били прикрепени малки купички за смесени жертвоприношения. Тези съдове явно били предназначени за ритуални действия. Те давали възможност за правене на няколко жертвоприношения едновременно чрез слагане на различни дарове във всяка от купичките. Този съд бил използван в Елевзина за благодарствени жертви към богинята. В различни списъци, запазени днес, са изброени принасяните дарове, които били поставяни в съдовете – разни видове жито, грах и боб: ...κέρνος ἀγγεῖον κεραμεοῦν, ἔχον ἐν αὐτῷ πολλοὺς κοτυλισμοὺς κεκολλημένους, ἐν οἷς εἰσι μήκωνες, κριθαί, πισοί, λάθυροι, ὄχροι, φακοί, κύαμοι (Ath. *Epit.* 2. 2 p. 57, l. 24).

Петият ден от празника заедно с шествието от Атина до Елевзина било едно от най-важните религиозни събития в годината. Макар шествието да било изключително важна част от мистериите, в края на Пелопонеската война, когато спартанците се разположили в Атика, атиняните се отказали от него поради риска за τὰ ἱερά при пренасянето им от Елевзина към Атина и обратно. Това трябва да е изменило изцяло характера на събитието и да е намалило популярността му. Едно от най-забележителните изпълнения на Алкивиад било, когато в 407 г. пр. Хр. той организирал процесията като военна операция. Осем години по-рано той бил изпратен в изгнание поради обвинение в свещено престъпление. Това се случило в навечерието на Сицилийската експедиция в 413 г. пр. Хр. Той и група негови приятели, след като били подпийнали, пародирали мистериите. Един от тях, Теодор, играел ролята на хиерокерюкса, техният домакин Политион – тази на дадуха, а самият Алкивиад – на хиерофанта, докато останалите гости като посвещавани представляли и пародирали посвещаването. Само шест години по-късно именно Алкивиад бил този, който възстановил традиционната процесия, след като тя била преустановена. Той осведомил Евмолпидите и Кериките за своите планове, поставил караули по най-високите части на планината и на разсъмване изпратил напред разузнавачи. После се присъединил към жреците, посвещаваните и техните μυσταγωγοί, заобиколил ги с военен ескорт и ги повел с достойнство и

без тревога към Елевзина и обратно. Тази негова постъпка му спечелила огромно, но временно одобрение от страна на променливите атиняни¹⁰.

Шествието от Атина към Елевзина се датира по принцип на 19-ти боедромион:

κατὰ τὰ αὐτὰ

[δὲ τῆι] ἐνάτῃ ἐπὶ δέκα τοῦ Βοηδρομιῶνος προσ-

[τάξα]ι τῷ κοσμητῆι τῶν ἐφήβων ἄγειν τοὺς ἐφή[[βους]

[πάλιν 'Ε]λευσῖνάδε

(IG II 1078, ред 18-21).

Още в Античността обаче се явява различно датиране. Според някои автори то се провеждало на 20-ти: εἰκάδι γάρ ἡ φρουρὰ Βοηδρομιῶνος εἰσήχθη μυστηρίων ὄντων, ἧ τὸν Ἴακχον ἐξ ἄστεος Ἐλευσῖνάδε πέμπουσιν... (Plu. *Phoc.* 28); τὴν εἰκάδα τοῦ Βοηδρομιῶνος ἧ τὸν μυστικὸν Ἴακχον ἐξάγουσιν. (Plu. *Cam.* 19.10). Фактът, че шествието се датира в два различни дни, се дължи на това, че то тръгвало от Атина сутринта на 19-ти, но пристигало в Елевзина след залез слънце. За елините следващият ден започвал предишната вечер след залез и, тъй като шествието пристигало на 19-ти боедромион вечерта по тъмно, се приемало, че вече става дума за 20-ти¹¹. Възможно е и шествието да е тръгвало от Атина привечер на 19-ти, което означава, че е пътувало цяла нощ и е пристигало на другия ден в Елевзина – на 20-то число. Там то било посрещано от елевзински девойки, танцуващи около извора Калихорос (Καλλίχορος), където Деметра, в търсенето на Персефона, седнала да си почине.

Единственият случай, когато мистериите били напълно прекъснати, било през 334 г. пр. Хр., когато Александър Велики ужасил гръцкия свят със своето

¹⁰ Plu. *Alc.* 34. 4-6: ἀφ' οὗ γὰρ ἐπετειχίσθη Δεκέλεια καὶ τῶν εἰς Ἐλευσίνα παρόδων ἐκράτουσιν οἱ πολέμιοι παρόντες, οὐδένα κόσμον εἶχεν ἡ τελετὴ πεμπομένη κατὰ θάλατταν, ἀλλὰ καὶ θυσίαι καὶ χορεῖαι καὶ πολλὰ τῶν δρωμένων καθ' ὁδὸν ἱερῶν, ὅταν ἐξελαύνωσι τὸν Ἴακχον, ὑπ' ἀνάγκης ἐξελείπετο. καλὸν οὖν ἐφαίνετο τῷ Ἀλκιβιάδῃ καὶ πρὸς θεῶν ὀσιότατα καὶ πρὸς ἀνθρώπων δόξαν ἀποδοῦναι τὸ πάτριον σχῆμα τοῖς ἱεροῖς, παραπέμψαντα περὶ τὴν τελετὴν καὶ δορυφορσαντα παρὰ τοὺς πολεμίους· ... ὡς δὲ ταῦτ' ἔγνω καὶ προεῖπεν Εὐμολπίδαισι καὶ Κήρυξι, σκοποὺς μὲν ἐπὶ τῶν ἄκρων ἐκάθισε καὶ προδρόμους τινὰς ἅμ' ἡμέρα προεξέπεμψεν, ἱερεῖς δὲ καὶ μύστας καὶ μυσταγωγούς ἀναλαβὼν καὶ τοῖς ὅπλοις περικαλύψας, ἦγεν ἐν κόσμῳ καὶ μετὰ σιωπῆς, θεάμα σεμνὸν καὶ θεοπρεπὲς τὴν στρατηγίαν ἐκείνην ἐπιδεικνύμενος, ὑπὸ τῶν μὴ φθονούτων ἱεροφαντίαν καὶ μυσταγωγίαν προσαγορευομένην.

¹¹ Deubner, L. Op. cit., p. 72, note 7.

внезапно нападение над непокорните жители на Тива и унищожил града им. Атиняните празнували, когато се появили тиванци, идващи направо от бойното поле. От техните новини атиняните били толкова разтревожени, че изоставили церемонните и всички се събрали зад градските стени. Но тази паника била излишна, защото Александър нямал намерение да напада Атика¹².

Шестият ден, 20-ти боедромион, трябва да е бил празничен ден, тъй като това е първият ден, който посвещаваните прекарвали изцяло в Елевзина. Колкото повече се приближаваме към тайната част на ритуалите, толкова по-неясно става за нас това, което се е случвало. Жертвоприношенията били правени на Двете Богини общо и на други божества. На Деметра като на богиня на зърното била принасяна и жертва, направена от брашно. Тя била известна като *πέλανος* и един надпис твърди, че за този случай били използвани “21 медимна без 3 хойникса” жито¹³. Смята се, че хойниксът бил утвърден като дневната дажба жито на един човек, следователно тази извънредна гощавка стигала да храни над хиляда души дневно. Вероятно, както Милонас предполага, този ден е бил духовна подготовка за ритуала на посвещаването и ден на физическа дисциплина и постене. С този обичай участниците може би са напомняли за скръбта на Деметра, която оплаквала загубата на дъщеря си Персефона. Известно е също, че посвещаваните са пиели специално смесено питие, наречено *κυκεών*. То представлявало смес от ечемичен булгур, вода и мента. Това вероятно бил техният начин да прекъснат постенето в края на деня, и, ако е така, те несъмнено са наподобявали на Деметра в това. Омировият химн към Деметра описва как Метанейра, царицата на Елевзина, предлага на скърбящата Деметра вино, което богинята отказва. Тя наредила да ѝ смесят вода с ечемичено брашно и мента:

τῆ δὲ δέπας Μετάνειρα δίδου μελιηδέος οἴνου
πλήσασ', ἢ δ' ἀνένευσ'· οὐ γὰρ θεμιτόν οἱ ἔφασκε
πίνειν οἶνον ἐρυθρόν, ἄνωγε δ' ἄρ' ἄλφι καὶ ὕδωρ

¹² Агг. *Ап.* 1.10. Ἀθηναῖοι δέ, μυστηρίων τῶν μεγάλων ἀγομένων ὡς ἦκον τινες τῶν Θηβαίων ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἔργου, τὰ μὲν μυστήρια ἐκπλαγέντες ἐξέλιπον, ἐκ δὲ τῶν ἀγρῶν ἐσκευαγῶγουν ἐς τὴν πόλιν.

¹³ *χοῖνιξ* и *μέδιμνος* са мерки за зърнени храни, като хойниксът е равен на една четирдесет и осма част от медимна. Един атински медимн е приблизително равен на 52 литра, а хойниксът – приблизително на два.

δοῦναι μίξασαν πιέμεν γλήχωνι τερείνη

(*H. Hom. h. Cer.* 206-209).

Оттук може да се заключи защо в Деметриния култ виното е забранено. Явно този жест на благосклонност от страна на богинята създаде и направил питието κυκεών традиционно за посвещаваните, които чрез него прекъсвали своя пост преди самата церемония.

Посвещаването започвало вечерта. Целият участък на Двете Богини, т. нар. τέμενος, бил свещен, но за самите мистерии имало специална сграда, наречена τελεστήριον. На вид не изглеждала като характерния гръцки храм. За разлика от него телестерионът бил предназначен за общи тайни култови действия. В V в. той бил разположен приблизително на 50 м² площ. Телестерионът достигнал до тези размери в по-ранен момент, когато трябвало да бъде разширен, за да побере по-големия брой присъстващи. Този процес на разширяване предполага и увеличаване на популярността на мистериите. Когато сградата достигнала най-големите си размери, тя можела да побере 10 000 души. В центъра на телестериона бил разположен анакторонът (τὸ ἀνάκτορον) – Светая Светих, където можел да влиза само хиерофантът (*Ael. Fr.* 10.31-33: ἔνθα δήπου τῷ μὲν ἱεροφάντῃ μόνῳ παρελθεῖν θεμιτὸν ἦν κατὰ τὸν τῆς τελετῆς νόμον, ἐκεῖνῳ δὲ οὐκ ἐξῆν.).

Същността на посвещаването се пазела в мистериозна тайна. Частите на заключителната церемония традиционно се разделяли на τὰ λεγόμενα (“казаните неща”), τὰ δρώμενα (“извършваните неща”) и τὰ δεικνύμενα (“показваните неща”). Тὰ λεγόμενα – вероятно са били разказвани култови митове за страстите на Деметра и Дионис. Това може би са били езотерични митове, имащи за цел да приобщат към култа посветените, тези, които са били допуснати до него. По принцип мистериалните празници често имат някаква ритуална формула, изричана от жреците и повтаряна от присъстващите, и може да се предположи, че и на Елевзинските мистерии е ставало нещо подобно. Тὰ δρώμενα може би е включвала не просто ритуални действия, изпълнявани от жреците, но също така и пресъздаване и разиграване на страстите на Деметра и Дионис. Кулминационният момент настъпвал в третата част – τὰ δεικνύμενα. Това трябва да са били τὰ ἱερά, които преди това, скрити от очите на всички, са били пренасяни до Елевзиниона в

Атина и обратно. По друг начин τὰ ἱερά били държани в анакторона, където единствено хиерофантът, който ги показвал, можел да влиза. Плутарх споменава, че след като посвещаваните известно време прекарвали в тъмнина в телестериона, вратите на анакторона се отваряли, нахлувала ярка светлина и хиерофантът показвал τὰ ἱερά.¹⁴

Основното значение на мистериите в този смисъл не било интелектуално представление, нито дори общото участие в някакво ритуално действие, колкото съпреживяване на видяното, което след всичко преживяно от посвещаваните имало голямо емоционално съдържание. Това се потвърждава от факта, че названието на онези, които са получили най-високата степен на посвещаване, било ἐπόπται, което означавало “виделите, наблюдавалите” най-тайното. На епоптите или било разрешавано да видят онова, което посвещаваните, т. е. мистите, още не били виждали, или били допускани да видят отблизо τὰ ἱερά. Това съответства на приписваното на Аристотел мнение, че: τοὺς τελουμένους οὐ μαθεῖν τι δεῖν ἀλλὰ παθεῖν καὶ διατεθῆναι, δηλονότι γενομένους ἐπιτηδείους (Arist. fr. 15). Вероятно е посвещаваните да е трябвало да минат през различни помещения на храма, където може би са виждали и са се сблъскали с различни страшни неща. Много е възможно да им е била разкривана някаква задгробна митология, някакви особени ритуали. Някои вероятно не са могли да издържат на тези изпитания, но не се знае какво е ставало с тях тогава.

След ритуала на посвещаването в нощта след седмия ден на празника, осмият ден трябвало да бъде лишен от напрежение. Това бил 22-ят ден от месец боедромион и последният ден от Елевзинските мистерии. Той бил наречен πλημοχόαι : τῆ ὑστεραία τῶν μυστηρίων κοτυλίσκους πληροῦσιν, οὓς καλοῦσι πλημοχόας (Hsch. π 2570.2). Атенея разказва, че на този ден специални съдове на Деметра Племохоя били пълнени с вода и като ги вдигали високо – единия – на запад, другия – на изток, произнасяли някаква мистична формула: σκεῦος κεραμοῦν βεμβικῶδες ἐδραῖον ἡσυχῆ, ᾧ ἐχρῶντο ἐν Ἐλευσῖνι τῆ τελευταία τῶν

¹⁴ Plu. I, 81 E ὥσπερ γὰρ οἱ τελούμενοι κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν θορύβῳ καὶ βοῇ συνίασι πρὸς ἀλλήλους ὠθούμενοι, δρωμένων δὲ καὶ δεικνυμένων τῶν ἱερῶν προσέχουσιν ἤδη μετὰ φόβου καὶ σιωπῆς... ὁ δ' ἐντὸς γενόμενος καὶ μέγα φῶς ἰδὼν, οἷον ἀνακτόρων ἀνοιγομένων, ἕτερον λαβὼν σχῆμα καὶ σιωπὴν καὶ θάμβος.

μυστηρίων ἡμέρα, ἦν καὶ ἀπ' αὐτοῦ Πλημοχόας καλοῦσι· ἐν ἧ δύο πλημοχόας πλῆσαντες τὴν μὲν πρὸς ἀνατολήν, τὴν δὲ πρὸς δύσιν ἀνιστάμενοι ἀνατρέπουσιν ἐπιλέγοντες ῥῆσιν μυστικὴν. (Ath. *Epit.* 2.2 p. 65, l. 32). Думите на тази формула не са записани, но е много вероятно да е била произнасяна молитва за дъжд. Първите дъждове през есента били от огромно значение като приготвление за сеитбата. В науката е изказвано мнение, че този ритуал би могъл да е възливане на вода за подземните. Други допускат, че това може да бъде възлияние за Посейдон¹⁵.

На този ден посветените са посвещавали дрехите си на Двете Богини. Явно идеята, която се крие зад тази практика, е, че чрез ритуала, в който са участвали, и дрехите на онези, които ги носят, стават свещени. В схолии към Аристофан се споменава и друга практика, произтичаща от същата вяра в свещеността на дрехите: σκώπτων εἰς τὰ ἱμάτια τοῦτό φησιν, ὅτι ῥυπαρά ἐστι. λέγει δὲ μυστήρια. ἔθος δὲ εἶχον ἐν οἷς τις μνηθεῖη ἱματίοις, ταῦτα εἰς θεοῦ τινος ἀνατιθέναι. (Sch. Ar. *Plu.* 845). Тези, които имали бебета, правели от дрехите пелени, като смятали, че свещените дрехи ще предпазват детето от злите сили: ἔνιοι δὲ τὰς τοιαύτας στολὰς εἰς τέκνων σπάργανα φυλάττουσι· καθαραὶ δὲ πάνυ ὑπάρχουσι καὶ νέαι (Sch. Ar. *Plu.* 845).

Не е ясно защо 23-ти боедромион бил смятан за девети ден от Елевзинските мистерии, след като е известно, че предният ден или денят, наречен πλημοχόαι, бил последният ден от празника. На този девети ден, обаче, се събирало ἡ ἱερά βουλή, т. е. провеждало се сакрално заседание на съвета на петстотинте в Елевзина:

Ἐπὶ Τίτου Κωπωνίου, ἱεροκήρυκος υἱοῦ, Μαξίμου
Ἄγνουσίου ἄρχοντος, Βοηδρ[ομιῶνος]
ὀγδόη μετ' εἰκάδα, ἐπὶ τῆς Ἀντιοχίδος τρίτης
πρυτανείας, πεντεκαίδεκάτη τῆς
πρυτανείας ἧ Νεικίας Δωρίωνος Φλυεὺς ἐγραμμάτευεν·
βουλή ἱερά ἐν Ἐλευσεῖνι (IG II 1072, ред 1-4)

¹⁵ Kern, O. Die eleusinischen Mysterien. – In: Pauly's Real-Encyclopädie. Bd. 16. Stuttgart, 1935, col. 1246

Възможно е такова заседание да се провежда в празничен ден. Така че свикването на съвета на петстотинте в Елевзина не може да определи този ден нито като празничен, нито редовен непразничен ден. Вероятно в този ден всички се връщали обратно в Атина.

Известно е, че на 24-ти боедромион се провеждало заседание на съвета на петстотинте в Елевзиниона в Атина: ἡ γὰρ βουλή ἐκεῖ καθεδεῖσθαι ἔμελλε κατὰ τὸν Σόλωνος νόμον, ὃς κελεύει τῇ ὑστεραία τῶν μυστηρίων ἔδραν ποιεῖν ἐν τῷ Ἐλευσινίῳ (Andok. *de myster.* 111).

* * *

Както се вижда, за това какво точно са представлявали Елевзинските мистерии и за самите ритуали, знаем твърде малко. Това, което е известно, почива върху откъслечни свидетелства. Тайната на мистериите, стриктно пазена, е тайна и до днес. Можем единствено да правим предположения и догадки за това, какво се е случвало и какъв е бил смисълът на ритуалите. Не знаем с точност дори и последователността на събитията по дни. Различни учени се опитват да ги подредят, но не може да се заеме категорично становище по изказаните хипотези. Малкият брой на изворите, които освен това са и доста неясни, също не позволява да се каже какво точно се е правело по време на празника.

Първото светилище в Елевзина е построено през XV в. пр. Хр. и се смята, че тогава са основани и мистериите¹⁶. Те били празнувани почти две хиляди години и затова е възможно ритуалите да са се променили с времето. От античните автори се знае малко повече за отделни ритуали, извършвани по време на мистериите, но само може да се предполага за съдържанието и предназначението им. Все пак смятам, че събитията са протичали по дни – всеки ден по едно събитие, като така празникът не прекъсвал и на всяко събитие било отделяно достатъчно време. По този начин празнуващите постепенно излизали от всекидневието и навлизали в атмосферата на празника, докато достигнали до върхната точка на посвещаването и се докоснали до божественото. Празнуването осигурявало една “заедност”, едно оцелостяване на света, превръщане на общостта от хора в един човек. В ежедневието всички са пръснати, по време на празник те като че ли се свързват в

¹⁶ Mylonas, Eleusis c. 31

едно тяло и започват да се чувстват като един, а и да чувстват като един. При мистериалния празник усещането за единство било още по-силно. При него нямало съобразяване със съществуващите социални групи, диференциацията между различните общности била забравяна. Макар да се посвещавал всеки отделен човек, посветените все пак образували общност, която обаче реално се отделяла от тази на непосветените чак след смъртта. Там душите на посветените ги очаквала съдба, различна от тази на непосветените, те не се превръщали в тъжни сенки. Това е не-гръцки елемент в мистериалния празник – очакването на благополучие и блажество в едно бъдещо съществуване след смъртта.

Празникът бил опит настоящето да се свърже с някакво минало, което е определило живота тук и сега. Миналото се съхранявало в празника; чрез неговото напомняне се осигурявала връзката с предците. Нещата, станали в миналото между богове и хора, се повтарят циклично в празничния обреден календар на елините. Вероятно така били представяни и преповтаряни страданията на богиня Деметра в Елевзинските мистерии. Театралните представления били характерен елемент на мистериалните празници, докато на обществените празници се устройвали спортни и други състезания. Мистериалният празник създава един различен модел на света, където съществува едно принципно безсмъртие на душата и блажен живот след смъртта. Така той осигурявал не само връзката с миналото и предците, но и връзката на този свят с отвъдния.

Последователност на дните според двете основни хипотези на С. Дау и Г. Е. Милонас

ден от месец боедромион		
15-ти	ἀγυρμός	ἀγυρμός
16-ти	ἄλαδε μύσται	ἄλαδε μύσται + ἱερεῖα δεῦρο
17-ти	ἱερεῖα δεῦρο	τὰ Ἐπιδαύρια
18-ти	τὰ Ἐπιδαύρια + заседание на Народното събрание	заседание на Народното събрание
19-ти	πομπή към Елевзина	
20-ти	μистериални ритуали в Елевзина	
21-ти	μистериални ритуали в Елевзина	
22-ти	πλημοχόαι	
23-ти	заседание на ἡ ἱερὰ βουλή в Елевзина връщане в Атина	
24-ти	заседание на булето в Елевзиниона в Атина	

БИБЛИОГРАФИЯ

Антична литература. Енциклопедичен справочник. Съставители Б. Богданов и А. Николова. С., ”Д-р Петър Берон”, 1988.

Богданов, Б. *История на старогръцката култура*. С., Наука и изкуство, 1989.

Der Kleine Pauly. Lexicon der Antike. Bd. 1-5. München, Deutscher Taschenbuch Verlag, 1979.

Deubner, L. *Attische Feste*. Berlin, 1932.

Елиаде, М. *История на религиозните вярвания и идеи*. Т. 1. *От каменния век до Елевсинските мистерии*. С., Издателска къща ”Христо Ботев”, 1997.

Kern, O. *Die Eleusinischen Mysterien*. – In: *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Neue Bearbeitung, begonnen von G. Wissowa. Hrsg. W. Kroll. Bd. 16. Stuttgart, 1935, 1211-1263.

Mikalson, J. D. *The Sacred and Civil Calendar of the Athenian Year*. Princeton, University Press, 1975.

Mylonas, G. E. *Eleusis and the Eleusinian Mysteries*. Princeton, 1961.

Омирови химни. Прев. Р. Константинова. С., Народна култура, 1988.

Parke, H. W. *Festivals of the Athenians*. London, Thames and Hudson, 1977.